

KS. ADAM STEFAN ORNATEK, Zespół Katedralny we Fromborku
<https://orcid.org/0000-0002-0184-3371>
ornatek@hotmail.com

WIZERUNKI METROPOLITÓW MOHYLEWSKICH ABP. IGNACEGO HOŁOWIŃSKIEGO I ABP. WACŁAWA KAZIMIERZA ŻYLIŃSKIEGO W ZASOBACH MUZEUM ARCHIDIECEZJI WARMIŃSKIEJ W OLSZTYNIE

STRESZCZENIE: Na ziemiach polskich Stolica Apostolska przyznawała w XVIII i XIX w. na stałe przywilej szat purpurowych, nadając splendor niektórym stolicom metropolitalnym: Gnieznu, Mohylewowi oraz Warszawie. Udzielenie takiego wyjątku łączyło się każdorazowo z wystawieniem papieskiego dokumentu. Działo się to z przyczyny nieprzyznawania wspomnianym metropolitom godności kardynalskiej. Przypadek metropolitów mohylewskich związany jest ze staraniami arcybiskupa Stanisława Sierzeńcewicza o uzyskanie członkostwa w kolegium kardynalskim. Ostatecznie Stolica Apostolska nadała wyłącznie przywilej szat purpurowych arcybiskupowi Stanisławowi Sierzeńcewiczowi i jego następcom. Dzięki kontaktom Jana Kazimierza Wilczyńskiego z pracownikami paryskimi powstały w XIX w. portrety litograficzne, utrwalające także splendor metropolitów mohylewskich. W zasobach Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie znajdują się wizerunki chromatyczne dwóch arcybiskupów i stanowią przedmiot niniejszego omówienia.

SŁOWA KLUCZOWE: metropolita mohylewski, szaty purpurowe, litografia chromatyczna, paryski druk litograficzny.

THE IMAGES OF THE METROPOLITAN ARCHBISHOPS OF MOHILEV: ARCHBISHOP IGNACY HOŁOWIŃSKI AND ARCHBISHOP WACŁAW KAZIMIERZ ŻYLIŃSKI IN THE RESOURCES OF THE MUSEUM OF ARCHDIOCESE OF WARMIA IN OLSZTYN

ABSTRACT: The Holy See, in the Polish lands, permanently granted the privilege of purple vestments in the 18th and 19th centuries, lending splendor to certain metropolitan capitals: Gniezno, Mogilev and Warsaw. The granting of such an exception was linked each time to the issuance of papal documents. This happened for the reason that the aforementioned metropolitans were not granted cardinal dignity. The case of the Mogilev metropolitan archbishops is connected with the efforts of Archbishop Stanisław Sierzeńcewicz to obtain membership in the College of Cardinals. Eventually, the Holy See exclusively granted the privilege of purple vestments to Archbishop

Stanisław Sierżeniewicz and his successors. Owing to the contacts of Jan Kazimierz Wilczyński with the Parisian studios, lithographic portraits were created in the 19th century capturing the splendour of the Metropolitan Archbishops of Mohilev. The Museum of Archdiocese of Warmia in Olsztyn stores chromatic images of the two archbishops and is the object of the following study.

KEYWORDS: Metropolitan Archbishop of Mohilev, purple vestments, chromatic lithography, Parisian lithographic printing.

Translated by Joanna Szczepańska-Włoch

Wstęp

Istnieją w muzeach polskich portrety niektórym arcybiskupów metropolitów z Gniezna, Mohylewa i Warszawy, które niejednokrotnie ukazują używane przez nich elementy szat purpurowych. Zazwyczaj kojarzone są one z przynależnością do grona kardynałów. Tymczasem wiązały się z udzieleniem hierarchom specjalnego zezwolenia papieskiego.

Przywilej szat purpurowych związany był z ziemią polskimi, które w czasach rozbiorowych zmieniały przynależność do prowincji kościelnych¹. Utworzenie metropolii mohylewskiej nastąpiło w momencie, kiedy istniała Rzeczpospolita Obojga Narodów. Wszystkie diecezje rzymskokatolickie w jej granicach² poddane były władzy prymacjalnej arcybiskupa gnieźnieńskiego. Dopiero po III rozbiorze i za panowania Pawła, Cesarstwo Rosyjskie przystąpiło do podporządkowywania sobie zastanych jednostek kościelnych, co zaowocowało później włączeniem ich do metropolii mohylewskiej. Stąd Stolica Apostolska przyznając przywilej szat purpurowych wskazywała Gniezno, jako punkt odniesienia – zdobyte w tym względzie doświadczenia i podległość administracyjną.

¹ Zob. W. G ó r a l s k i, *Metropolia i metropolita w wymiarze prawnym – wczoraj i dziś*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, 11, 2012, nr 2, s. 124n.

² Wyjątkiem była tu diecezja warmińska, ciesząca się przywilejem egzempcji. J. O b ł a k, *Egzempcja diecezji warmińskiej i jej obrona za biskupa Mikołaja Szyszkowskiego*, „Polonia Sacra”, 1, 1955, s. 136; H. S c h m a u c h, *Die Kirchenrechtliche Stellung der Diözese Ermland*, „Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde Ermlands”, 30, 1966, s. 495; R. B o d a n s k i, *Dzieje walki diecezji warmińskiej o niezależność od synodów metropolii gnieźnieńskiej 1563-1728*, „Studia Warmińskie”, 19, 1982, s. 174.

Archidiecezja mohylewska od początku związana była z przywilejami papieskimi: paliusz metropolitalny dla arcybiskupa i tytuł metropolity, choć nie było w momencie jej kanonicznego powołania diecezji sufraganalnych, a także ustanowienie arcybiskupa koadiutora i biskupa pomocniczego jednocześnie³. Wiązało się to z żądaniami carowej Katarzyny II z roku 1781⁴, w tym awansu dla dotychczasowego biskupa koadiutora wileńskiego Stanisława Siestrzeńcewicza⁵, do których ostatecznie przychyliła się Stolica Apostolska⁶. Z jego osobą, jako metropolity mohylewskiego i czasem jego urzędowania powiązane były również misje dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej w Sankt Petersburgu.

Uzyskanie przywileju szat purpurowych dla metropolitów mohylewskich

Duchowni włączeni do kolegium kardynalskiego korzystali z prawa do używania szat purpurowych od pontyfikatu papieża Pawła II (1464 r.)⁷, jako znaku swojej godności i zadań. Pierwszy metropolita mohylewski uzyskał dla siebie i swoich następców na tym urzędzie tylko przywilej używania podobnych szat. Ówczesny nuncjusz papieski w Cesarstwie Rosyjskim (a wcześniej nuncjusz apostolski przy królu polskim) Lorenzo Litta w liście pisanym z Wiednia 8/19 sierpnia 1799 r.

³ Zob. T. K a s a b u ł a, *Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz – pierwszy arcybiskup metropolita mohylewski*, [w:] *Od Maximis undique pressi do Totus tuus Poloniae populus. Metropolie mohylewska i wileńska w latach 1798-1992*, red. J. W a s i l e w s k i, Białystok-Warszawa 2019, s. 26.

⁴ Dwór w Sankt Petersburgu konsekwentnie realizował ideę cara Piotra Wielkiego o trzecim Rzymie, jakim miała być założona przez niego stolica państwa. Katarzyna II sięgała do znanych w dziejach Europy prerogatyw cesarzy rzymskich przy tworzeniu nowych jednostek kościelnych. Por. S. F. P a p e, *Das Erzbistum Magdeburg - Gründung durch Kaiser Otto I.*, wyd. 2, München 2012; K. v a n E i c k e l s, *Bistumsgründungen um das Jahr 1000*, [w:] *Das Bistum Bamberg in der Welt des Mittelalters*, red. Ch. i K. v a n E i c k e l s, Bamberg 2007, s. 50n.

⁵ Zob. A. K o z y r s k a, *Siestrzeńcewicz Stanisław*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. S. Wilk, t. 18, Lublin 2013, kol. 183-184.

⁶ M. J. R o u ë t d e J o u r n e l, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 1: *Nonciature d'Archetti 1783-1784*, Città del Vaticano 1952, s. XXVII.

⁷ Zob. G. P a l a z z i, *Fasti Cardinalium omnium Sanctae Romanae Ecclesiae*, t. 1, Venetiis 1703, kol. 52. Por. J. P i e t r z a k, *Przywileje i godności Prymasów Polski*, „Studia Prymasowskie”, 5, 2011, s. 92-93.

do kardynała Lorenzo Antonellego⁸ wprost odwołał się do pierwotnego przywileju nadanego metropolitom gnieźnieńskim. Otrzymał go jako pierwszy, arcybiskup nominat Adam Komorowski dla siebie i swoich następców listem apostolskim papieża Benedykta XIV w formie bulli *Ad decorem Ecclesiae* z 1 października 1749 r. Przywilej obowiązywał na terytorium Królestwa Polskiego, a dokument wspomniany wymienił taksatywnie elementy szat purpurowych⁹. Arcybiskup Siestrzeńcewicz podjął bezskuteczne starania o nadanie mu godności kardynała. Rezultatem tego niepowodzenia było udzielenie metropolitom mohylewskim przez papieża Piusa VI wyłącznie samego zezwolenia na użycie szat purpurowych. Stało się to listem apostolskim w formie brewe *Inter gravissimas* z 15 marca/15 lutego 1799 r. Wyróżnienie to przydawało metropolitom mohylewskim splendoru, choć tylko w postaci szat¹⁰. Autor wnikliwego, watykańskiego wydania źródłowego związanego z omawianym przywilejem Marie Joseph Rouët de Journal SJ zaznaczył, że chodzi tu o rozporządzenie – list apostolski w formie brewe¹¹, a nie jak powszechnie się

⁸ M. J. Rouët de Journal, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques* t. 2: *Nonciature de Litta 1797-1799*, Città del Vaticano 1943, s. 403.

⁹ „Nos [...] speciale gratiam facere volentes [...] eidem Adamo electo, ejusquo in archiepiscopatu et primatu Gnesensi successoribus pro tempore existentibus, ut ipsi quibusvis anni temporibus et diebus ubique locorum et in omnibus et singulis functionibus, habitum rubri seu purpurei coloris ad instar praefatae S. R. E. cardinalium nempe collare, subtanam, cingulum, mantelletam, mozzetam, caligas, birrectum, berrettam, aliudque capitis tegumentum nuncupatum berrettone hyemali tempore in regno Poloniae adhiberi solitum, excepto tamen pileo rubri seu purpurei coloris, cujus usus... nunquam concessus, quinimo expresse prohibitus sit... perpetuo concedimus et indulgemus, ac licentiam et facultatem desuper impertimur [...]” I. P o l k, *Gnieźnieńskie arcybiskupstwo*, [w:] *Encyklopedia Kościelna*, red. M. N o w o d w o r s k i, t. 6, Warszawa 1875, s. 212.

¹⁰ Zob. T. K a s a b u ł a, *Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz*, dz. cyt., s. 30.

¹¹ Por. M. G o d l e w s k i, *Monumenta Ecclesiastica Petropolitana*, t. 1, Petropoli 1906, s. 29; J. W a s i l e w s k i, *Arcybiskupi i administratorowie Archidiecezji Mohylońskiej*, Pińsk 1930, s. 4; A. Kozyska, *Mohylewska Metropolia*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. E. G i g i l e w i c z, t. 13, Lublin 2009, kol. 44; M. A. П о п о в, А. И. Г а н ч а р, *Митрополит С. Бозуш-Сестренцевич: формирование правительственной политики по отношению к Римско-католической церкви на белорусских землях (конец XVIII - первая четверть XIX века)*, Гродно 2012, passim; A. S z o t, *Struktury administracyjne kościoła rzymskokatolickiego w Cesarstwie Rosyjskim (w latach 1772-1847)*, „Kościół w Polsce. Dzieje i kultura”, 12, 2013, s. 58.

podaje w literaturze – w formie bulli¹². Podobną opinię wyraża Marek Inglot SJ¹³. Wspomniany dokument odwołuje się wyłącznie do dotychczasowych postanowień tego samego papieża względem stolicy metropolitalnej w Mohylewie. Pismo Piusa VI nie jest też do nikogo adresowane. Można zaliczyć go do zbioru listów apostolskich *motu proprio*. Dokument wymienił taksatywnie elementy stroju purpurowego, przyznane jako przywilej arcybiskupom mohylewskim. Listowi apostolskiemu w formie brewe towarzyszyła także nota dyplomatyczna Piusa VI w języku łacińskim, skierowana do cara Pawła¹⁴.

Tekst wspomnianego dokumentu *Inter gravissimas* wiele miejsca poświęca sytuacji prawnej prowincji kościelnej mohylewskiej. Papież przypomniał, że powołał ją przed laty do życia jako archidiecezję z prawem używania paliusza i krzyża metropolitalnego przez jej arcybiskupa¹⁵. Metropolita wykonywał władzę zwyczajną na terenie całego Cesarstwa Rosyjskiego. List apostolski przypomniał też, że do wykonywania pasterskich zadań ustanowiony został trzeci biskup pomocniczy i tytularny, choć nie wymienił żadnych nazwisk¹⁶. Obok arcybiskupa koadiutora Jana Benisławskiego ze stolicą tytularną *Gadara*, powołany został właśnie w tym czasie biskup Cyprian Odynec, biskup pomocniczy mohylewski ze stolicą tytularną *Hippo Diarrhythus*¹⁷. Dodatkowo przy metropolicie był jeszcze biskup Jerzy Pawłowski jako dotychczasowy biskup pomocniczy inflancki i tytularny *Alalia*¹⁸. Nuncejusz Litta w swojej relacji końcowej z pracy w Cesarstwie Rosyjskim dokonał następującej kwalifikacji biskupów tytularnych przy metropolicie Siostrzeńcewiczu: arcybiskup Benisławski i biskup Odynec byli w randze koadiutorów, ale nie mieli prawa następstwa. Biskup Pawłowski był biskupem sufraganem mohylewskim, a drugi duchowny przewi-

¹² M. J. R o u ë t d e J o u r n e l, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 2, dz. cyt., s. 350, przypis 1.

¹³ Zob. M. I n g l o t, *La Compagnia di Gesù nell'Impero Russo (1772-1820) e la sua parte nella restaurazione generale della Compagnia*, Roma 1997, s. 3n.

¹⁴ M. J. R o u ë t d e J o u r n e l, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 2, dz. cyt., s. 350-351.

¹⁵ M. G o d l e w s k i, *Monumenta Ecclesiastica Petropolitana*, dz. cyt., s. 30.

¹⁶ Tamże, s. 31.

¹⁷ M. J. R o u ë t d e J o u r n e l, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 2, dz. cyt., s. 431.

¹⁸ M. J. R o u ë t d e J o u r n e l, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 1, dz. cyt., s. 46, przypis 1.

dziany na taki urząd nie został wtedy jeszcze ogłoszony i nie przeprowadzono dochodzenia na temat jego zdatności na takie stanowisko¹⁹. Cara Pawła papież Pius VI określał mianem niezwyciężonego władcy (*Invictissimus ac Potentissimus Imperator*)²⁰. Biskup rzymski uznawał prawo patronatu monarchy nad metropolią mohylewską.

Elementy składające się na szaty purpurowe

List apostolski dokładnie wymieniał poszczególne insygnia przyznane w tym przypadku przywilejem (indultem), gdyż zwyczajnie były udziałem wszystkich wyniesionych do godności kardynalskiej²¹. Pierwszy element takiego stroju stanowił kołnierz (łac. *collare*). Był sporządzany z materiału purpurowego, otaczający dookoła szyję. Dołączano do niego charakterystyczny (wł. *il colletto o collarino ecclesiastico*) pas białego płótna, jaki określa się współcześnie mianem

¹⁹ M. J. R o u ë t d e J o u r n e l, *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 2, dz. cyt., s. 431.

²⁰ M. G o d l e w s k i, *Monumenta*, dz. cyt., s. 31.

²¹ „[...] Nos itaque qui pro Catholicae religionis incremento, quantum cum Domino possumus, opem et operam nostras libenter impendimus, hisce adducti rationis Venerabili Fratri Nostro Stanislao Sierżeniewicz moderno Archiepiscopo Mohileviensi eiusque successoribus canonice intrantibus atque in sanctae Sedis communionem permanentibus, ut ipsi quibusvis anni temporibus ac diebus, ubique locorum et in omnibus et singulis functionibus habitum rubri seu purpurei coloris ad instar Sanctae Romanae Ecclesiae cardinalium nempe: Collare, Subtanam, Cingulum, Mantelletam, Mozzettam, Caligas, Birretum, et Berretam, aliudque capitis tegumentum, nuncupatum Berretone hiemali tempore in ilis partibus adhiberi solitum, excepto tamen Pileo rubri seu purpurei coloris cuius usus praefato Stanislao Archiepiscopo Mohileviensi eiusque successoribus praefatis numquam concessus, quinimo expresse prohibitus sit et esse intelligatur, utpote distinctivus eiusdem Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, deferre et gestare libere et licite possint et valeant ea tamen lege, quod per praesentem concessionem habitus rubri coloris ubique locorum ut praefertur gestandi, dictus Stanislaus archiepiscopus eiusque in Archiepiscopatu Mohiloviensi huiusmodi successores pro tempore existentes praefati, morum dumtaxat maioris honorificentiae signum pro sublimi eorum dignitate, non autem maiorem jurisdictionem nec ullum maius jus accquirant et non alias aliter nec alio modo Apostolica auctoritate tenore praesentium perpetuo concedimus et indulgemus ac licentiam et facultatem desuper impertimur, necnon eundem Stanislaum Archiepiscopum eiusque in Archiepiscopatu Mohiloviensi successores pro tempore existentes praefatos desuper a quoquam quavis auctoritate molestari, inquietari ac perturbari nullatenus umquam posse neque debere.” M. G o d l e w s k i, *Monumenta*, dz. cyt., s. 32.

koloratki²². Sutanna (łac. *subtana, vestis talaris*) jest wierzchnią suknią duchownego rzymskokatolickiego, sięgającą do kostek, z rękawami, uszytą dla kardynałów z purpurowego materiału²³. Wyodrębniła się w XVI w. z tradycji tuniki, noszonej w czasach rzymskich²⁴. Kolejny element szat stanowił pas (łac. *cingulum*). Zazwyczaj był on tkany z jedwabiu barwionego na purpurowo i zawijany na sutannę wokół bioder²⁵. Następnym elementem szat był mantolet (wł. *la mantelletta*). Stanowił rodzaj płaszcza bez rękawów, sięgający do kolan, w kolorze purpurowym, zakładany na komżę i rokietę²⁶. Używany był przez duchownego przy udziale w nabożeństwach, bądź podczas składanych i odbywanych wizyt oficjalnych²⁷. Następnym elementem szat purpurowych to mucet (wł. *la mozzetta*). Był narzutą okrywającą ramiona duchownego i sięgającą łokci, z guzikami na piersi, uszytą z materiału podobnego do sutanny²⁸. W barwie purpurowej noszony był przez papieży²⁹ i kardynałów. Elementem kolejnym szat stanowiły buty i sandały liturgiczne (łac. *caligae*) w kolorze purpurowym. Były noszone przez kardynałów tylko do celebracji uroczystych mszy św. Przy innych (uproszczonych) obrzędach, np. celebracji za zmarłych czy w wielki piątek nie używano obuwia purpurowego³⁰. W skład szat purpurowych wchodził też biret (łac. *birretum*). Był nakryciem głowy duchownego i mógł mieć 3 lub 4 rogi. Kolor purpurowy i materiał jedwabny do jego wykonania był zarezerwowany dla kardynałów³¹. Taki biret otrzymywali z rąk papieża na konsystorzu związanym z ich kreacją³². Kolejnym elementem szat purpurowych była piuska (wł. *la berretta*). Stanowiła

²² B. B e r t h o d, *L'habit court – abito d'abate. Le costume séculier du clergé et des prélats catholiques*, s. 2, https://costume.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/10/2018/12/Berthod_ed_JP.pdf [dostęp: 6 lutego 2024].

²³ A. T h i r o n, *Album historique des costumes religieux depuis l'établissement du christianisme jusqu'à nos jours*, Paris 1869, s. 245.

²⁴ Zob. T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 97, przypis 173.

²⁵ A. T h i r o n, *Album historique*, dz. cyt., s. 245.

²⁶ *Enciclopedia liturgica*, red. R. A i g r a i n, Rzym 1957, s. 264.

²⁷ A. T h i r o n, *Album historique*, dz. cyt., s. 247.

²⁸ *Enciclopedia liturgica*, dz. cyt., s. 264.

²⁹ A. T h i r o n, *Album historique*, dz. cyt., s. 241.

³⁰ *Enciclopedia liturgica*, dz. cyt., s. 270.

³¹ A. T h i r o n, *Album historique*, dz. cyt., s. 245.

³² *Enciclopedia liturgica*, dz. cyt., s. 274.

nakrycie głowy kardynała jako mała czapeczka i była noszona na co dzień³³. Współcześnie nazywana jest w dokumentach Stolicy Apostolskiej z łac. *galericulus*³⁴ i nakładana przez papieża podczas konsystorza. Nawiązuje w ten sposób do purpurowego kapelusza, jako dawnego insygnium kardynałów³⁵. Ostatnim elementem szat purpurowych była czapka (łac. *aliud capitis tegumentum nuncupatum berretone*). Stanowiła nakrycie głowy oraz uszu, czoła i karku, zakładana w okresie zimowym przez duchownego. Sporządzano ją z purpurowego materiału (aksamitu). Wyglądała na wzór papieskiej czapki *camauro*³⁶. Z przywileju purpury wyłączony został czerwony kapelusz (łac. *pileus, galerus*), który był znakiem rozpoznawczym wyniesionych do godności kardynalskiej³⁷. Papież Pius VI zaznaczył w liście apostołskim, że nikomu nie wolno było w przyszłości zabraniać używania nadanego prawnie przywileju. Metropolici mohylewscy mogli z niego korzystać wszędzie. Jednocześnie nie wiązała się z tym indultem żadna jurysdykcja³⁸. Następny papież Pius VII utworzył nową metropolię warszawską i przyznał jej arcybiskupom obok przywileju szat purpurowych, także tytuł prymasa Królestwa Polskiego. Udzielenie takiego wyróżnienia stało się 20 lat po wydaniu indultu dla metropolitów mohylewskich. Był to list apostołski *motu proprio* w formie brewe *Romani pontifices* z 6 października 1818 r., wymieniający Franciszka Skarbka Malczewskiego oraz taksatywnie poszczególne elementy szat purpurowych³⁹. Ta sama treść brewe Piusa VII *Romani pontifices*, ale

³³ Tamże.

³⁴ Zob. Joannes Palus II, *Constitutio Apostolica Universi Dominici gregis 22 Februarii 1996 r. de Sede Apostolica vacante deque Romani Pontificis electione*, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej AAS], 88, 1996, s. 313, p. 7.

³⁵ Por. T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. 1, dz. cyt., s. 147.

³⁶ Zob. *Enciclopedia liturgica*, dz. cyt., s. 274. W odróżnieniu od metropolitów Gniezna i Mohylewa, metropolitom Warszawy Stolica Apostolska nie przyznała przywileju purpurowej czapki na okres zimowy.

³⁷ Zakaz używania kapelusza czerwonego dotyczył w jednakowym stopniu przywileju szat purpurowych metropolitów gnieźnieńskich, jak i warszawskich. Stolica Apostolska przypominała o wyłącznym prawie kardynałów do posługiwania się tym nakryciem głowy także w latach 40. XX w. Por. Sacra Congregazione Ceremoniale, *Norme ceremoniali per gli Eminentissimi Signori Cardinali*, Città del Vaticano 1943, s. 2.

³⁸ M. G o d l e w s k i, *Monumenta*, s. 32.

³⁹ § 2. "[...] Probe itaque confisi, magnificentiam ipsam exterioris ornatus clariori virtutum fulgore, diligentiorique rei sacrae procuratione in caeterorum exemplum fore cumulandam,

z datą 30 grudnia 1819 r., odnosiła się do jego następcy, arcybiskupa Szczepana Hołowczyca⁴⁰.

Utrwalenie wizerunków metropolitów mohylewskich

Jan Kazimierz Wilczyński (1806-1885) był polskim lekarzem, kolekcjonerem i wydawcą. Ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Wileńskim w 1827 r. Po dwóch latach wyjechał na dalsze studia do Paryża. Przebywał w Warszawie w czasie powstania listopadowego w 1831 r.⁴¹ Podjął projekt wydawania „Albumu Wileńskiego” ok. 1844 r.⁴² Czynnie działał w Wilnie jako konserwator zabytków⁴³. Aktywność edytorską prowadził utrzymując kontakt z kolekcjonerami sztuki – Konstantym Świdzińskim oraz Józefem Ignacym Kraszewskim. Dzięki nim miał dostęp także do wzorów strojów z epoki⁴⁴. W Wilnie pozostawał w bliższym kontakcie z rodziną hr. Tyszkiewiczów. Prace wydawnicze nad „Albumem Wileńskie” to lata 1845-1856. W 1857 r. wybrał się do Paryża. Spotykał się z artystami pracującymi dla jego zamówień. Wśród nich byli Rose Joseph Lemercier

venerabili fratri Francisco moderno archiepiscopo Varsaviensi, ejusque successoribus canonice intrantibus, ac in sanctae Sedis communionem permanentibus, ut quibusvis anni temporibus ubique locorum, et in omnibus et singulis functionibus habitum rubri, seu purpurei coloris ad instar Sanctae Romanae Ecclesiae cardinalium, nempe collare, vestem talarem, cingulum, seu fasciam mantelletam, mozzettam, caligas, biretum (excepto tamen pileo, seu subbireto rubri, seu purpurei coloris, cujus usus eidem venerabili fratri Francisco archiepiscopo ejusque successoribus nunquam concessus, quin imo expresse et specialiter interdictus sit et esse intelligatur, utpote peculiare ejusdem Sanctae Romanae Ecclesiae cardinalium insigne) deferre, et gestare libere, ac, licite possint, et valeant, ea tamen lege, ut praesenti privilegio habitus rubri coloris ubique locorum gestandi dictus archiepiscopus, ejusque succesores merum dumtaxat majorem honorificentiae signum pro sublimi eorum dignitate, non autem majorem jurisdictionem, nec ullum majus jus acquirant, et non alias aliter, nec alio modo, apostolica auctoritate tenore praesentium concedimus et indulgemus, ac licentiam, et facultatem desuper impertimur.” *Bullarii Romani continuatio*, t. 15, red. R. S e g r e t i, Romae 1853, s. 127-128.

⁴⁰ Tamże, s. 262-263. Zob. T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. 1, dz. cyt., s. 147-148.

⁴¹ J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński w świetle korespondencji z Konstantym Świdzińskim*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 16, 1972, s. 294.

⁴² Tamże, s. 295.

⁴³ Tamże, s. 296.

⁴⁴ Tamże, s. 297.

i Alphonse Léon Noëlem⁴⁵. Do Paryża przyjeżdżał także w latach 1859 i 1860 r. Wilczyński cieszył się w środowisku wileńskim dużą popularnością⁴⁶. Zmarł w Wilnie i pochowany został na cmentarzu na Rossie.

„Album Wileńskie” (noszący nazwę również „Album de Wilna”) powstał nie tylko z pobudek artystyczno-estetycznych, ale również patriotycznych⁴⁷. Stanowi odwzorowanie architektury i postaci XIX w. w znakomitej oprawie graficznej. Pośród wielu uwiecznionych osób Wilczyński zadbał o portrety duchownych związanych z Wilnem: arcybiskupa Stanisława Sierżeniewicza⁴⁸, biskupa Macieja (Motiejusa) Wołoczewskiego⁴⁹, biskupa Adama Stanisława Krasieńskiego⁵⁰, prawosławnego arcybiskupa Makarego Bułgakowa⁵¹, biskupa Tomasza Ujejskiego⁵².

Jan Kazimierz Wilczyński nawiązał kontakt i współpracę z twórcą, który spełniał wszystkie jego wyobrażenia o wyszukanej grafice. Alphonse-Léon Noël (1807-1883) działał w Paryżu, stworzył blisko tysiąc litografii, z czego ok. sześćset to portrety⁵³. Wykonał je dla monarchów i arystokracji z wielu krajów świata⁵⁴. Powstały litografie portretowe duchowieństwa francuskiego⁵⁵. Artysta tworzył też portrety obcokrajowców. Przykładami są wizerunki: biskupa Genewy i Lozanny Étienne Marilley ze Szwajcarii⁵⁶, Michaela Monaghana, biskupa diecezji Roseau na karaibskiej wyspie Dominice⁵⁷, biskupa żmudzkiego Macieja (Motiejusa) Wołoczewskiego⁵⁸. Szczególne miejsce w portretach litograficznych zajmuje „Album de Wilna”. Wilczyński zamawiał wydruk kart z projektowanego dzieła w przedsiębiorstwie

⁴⁵ Tamże, s. 299.

⁴⁶ Tamże, s. 300.

⁴⁷ Tamże, s. 303.

⁴⁸ J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 20, 1976, s. 326.

⁴⁹ Tamże, s. 246.

⁵⁰ Tamże, s. 254.

⁵¹ Tamże, s. 259.

⁵² Tamże, s. 336.

⁵³ H. B e r a l d i, *Les Graveurs du XIXe siècle. Guide de l'amateur d'estampes modernes*, t. 10, Paris 1890, s. 200-201.

⁵⁴ Tamże, s. 202.

⁵⁵ Tamże, s. 206.

⁵⁶ Tamże, s. 213.

⁵⁷ Tamże

⁵⁸ Tamże, s. 214.

paryskim Rose Joseph'e a Lemerciera. Należało ono do największych takich zakładów poligraficznych w XIX w.⁵⁹ Przyjmowało nakłady od największych wydawców tamtych czasów⁶⁰. Lemercier znany był, jako mistrz edytorski litografii, daleko poza granicami Francji⁶¹. W ramach zamówienia Wilczyńskiego znalazły się portrety niektórych metropolitów mohylewskich, gdyż ówczesna diecezja wileńska należała właśnie do tej prowincji kościelnej. Wydawca w liście z 31 maja 1849 r. do Konstantego Świdzińskiego wspomniał o zamówieniu także portretu metropolity mohylewskiego, który nie został włączony do planowanego dzieła. Ta praca nie spełniała oczekiwań Wilczyńskiego, który bardzo negatywnie ocenił w niej wysiłki paryskich mistrzów⁶².

Arcybiskup Stanisław Sierzeńcewicz, dawny biskup koadiutor wileński, a następnie pierwszy metropolita mohylewski, który sprawował swój urząd przez 4 dekady⁶³, był portretowany w elementami stroju kardynalskiego, siedząc w fotelu w sutannie nakrytej komżą, mucetem i z purpurową piuską na głowie. Opierał rękę o stół stojący obok, na którym był położony purpurowy biret zwieńczony chwostem⁶⁴. Ten styl uwieczniania mohylewskiego pasterza utrwalił się w ikonografii i stał się wzorem. Jan Kazimierz Wilczyński zamówił portret pierwszego metropolity mohylewskiego u polskiego grafika

⁵⁹ Zob. Ch. B o u q u i n, *Influence des relations entre éditeurs et imprimeurs lithographes dans la genèse de l'illustration des livres au XIXe siècle*, [w:] *Livre et l'historien. Études offertes en l'honneur du professeur Henri-Jean Martin*, red. F. B a r b i e r, A. P a r e n t-C h a r o n, F. D u p u i g r e n e t-D e s r o u s s i l l e s, C. J o l l y, D. V a r r y, Genève 1997, s. 723.

⁶⁰ Tamże, s. 728.

⁶¹ Tamże, s. 730.

⁶² Zob. J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński*, dz. cyt., s. 389.

⁶³ Zob. A. A. B r u m a n i s, *Aux origines de la hiérarchie latine en Russie. Mgr Stanislas Sierzeńcewicz-Bohusz, premier archevêque méropolitain de Mohilew (1731-1826)*, Louvain 1968; T. K a s a b u ł a, *Stanisław Bohusz Sierzeńcewicz*, dz. cyt., s. 28.

⁶⁴ Zob. Kolorowa reprodukcja nieznanego autora portretu metropolity Sierzeńcewicza za: M. A. П о п о в, А. И. Г а н ч а р, *Митрополит С. Богуш-Сестренцевич*, dz. cyt., s. 147. Por. Kolorowa reprodukcja portretu Sierzeńcewicza pędzla Jana Krzysztofa Damela z 1820 r. za: H. К о р ю к а е в а, *Архиепископ Станислав Богуш-Сестренцевич – первый митрополит Римско-католической Церкви в России (1731-1826)*, <https://cathmos.ru/arhiepiskop-stanislav-bogush-sestrenczewich-pervyj-mitropolit-rimsko-katolicheskoy-czerkvi-v-rossii-1731-1826/> [dostęp: 21 lutego 2024].

Józefa Chrzczonowicza, a druk powstał na papierze w paryskim zakładzie Chardon, Francis ainé et Fils ok. 1849 r. Dedykowany był ówczesnemu metropolicie mohylewskiemu Kazimierzowi Rochowi Dmochowskiemu przez wydawcę „Albumu Wileńskie”. Egzemplarz monochromatyczny przechowywany jest w zbiorach grafiki Muzeum Narodowego w Warszawie, należy do serii IV, poszytu I i stanowi planszę 11⁶⁵.

W zbiorach Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie znajduje się depozyt Marii z Erdmanów Przełomieć⁶⁶ i jej męża Jana Przełomca⁶⁷. W dziale grafiki z ich kolekcji zachowały się dwa portrety metropolitów mohylewskich z XIX w.⁶⁸ Pierwszy obrazuje Ignacego

⁶⁵ J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie w zbiorach graficznych*, dz. cyt., s. 326, poz. 148.

⁶⁶ Maria Erdman Przełomieć (1923-1999) ur. w Wilnie, w latach 1945-1950 studiowała na Wydziale Malarstwa Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie w pracowniach prof. Zygmunta Radnickiego oraz Zbigniewa Pronaszki. W latach 1950-1954 kontynuowała studia na Wydziale Konserwacji Dzieł Sztuki. Dyplom obroniła w 1954 roku. Podjęła pracę dydaktyczną w latach 1958-1968, prowadziła Zakład Technologii i Konserwacji Teoretycznej na Wydziale Historii Sztuki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W latach 1968-1973 zorganizowała i prowadziła pracownię konserwacji dzieł sztuki w Pracowniach Konserwacji Zabytków w Jarosławiu. W Olsztynie zamieszkała w 1973 r. W Pracowni Konserwacji Zabytków powierzono jej organizację pracowni dzieł sztuki, którą prowadziła do przejścia na emeryturę w latach 80. W 1973 roku przyjęta do Okręgu Olsztyńskiego Związku Polskich Artystów Plastyków. W 1995 r. została przyjęta do Krakowskiego Okręgu Związku Polskich Artystów Plastyków. Za: K. K o z i e ł ł o - P o k l e w s k a, *Maria Erdman Przełomieć, [w:] 60 lat Okręgu Olsztyńskiego Związku Polskich Artystów Plastyków: 1946-2006*, red. K. K o z i e ł ł o - P o k l e w s k a i inni, Olsztyn 2008, s. 155-156.

⁶⁷ Jan Przełomieć (1920-2013) ur. w Warszawie, ukończył Wydział Malarstwa Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (absolwent rocznika 1950). Uczeń wybitnych mistrzów – Zbigniewa Pronaszki i Czesława Rzepińskiego. Jako jeden z nielicznych artystów malował pejzaże Olsztyna. Pod kierunkiem swojej żony Marii Erdman-Przełomieć działał w Pracowni Konserwacji Zabytków, przewodnicząc zespołowi nr 1. Z okazji jego 90. urodzin odbyła się specjalna wystawa twórczości artysty w Muzeum Warmii i Mazur w zamku kapituły warmińskiej w Olsztynie. Za: M. Z i ó ł k o w s k a, *Wszystko, co minęło, rozegra się na nowo. Historyczne i artystyczne okoliczności wyjazdu Andrzeja Wróblewskiego do Jugosławii jesienią 1956 roku*, [w:] A. W r ó b l e w s k i, *Waiting Room*, red. M. Z i ó ł k o w s k a, W. G r z y b a ł a, Warszawa—Ostfildern 2020, s. 59; K. W ł o d a r c z y k, *Działalność Przedsiębiorstwa Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków w Olsztynie, oddział w Olsztynie, w świetle zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” [dalej KMW], 304, 2019, nr 2, s. 382.

⁶⁸ Z. C z e r n i k, *Thesaurus Ecclesiae. Dziedzictwo artystyczne i historyczne Kościoła Warmińskiego w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warmińskiej*, Olsztyn 2021, s. 338-339 i s. 340-341.

Hołowińskiego (1807-1855), który pochodził z Wołyńskiego Polesia. Po maturze studiował w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Łuckiej oraz Uniwersytecie Wileńskim. Przyjął święcenia kapłańskie w 1830 r. Odnaczał się talentem językowym. Dokonał przekładów dzieł Williama Shakespeare'a na polski, używając pseudonimu Ignacy Kefaliński. Były to: *Hamlet* (1839), *Romeo i Julia* (1839), *Sen w wigilią Ś. Jana* (1839), *Makbet* (1841), *Król Lear* (1841) oraz *Burza* (1841)⁶⁹. Mając 30 lat został kierownikiem katedry teologii na Uniwersytecie Kijowskim. Był specjalistą z zakresu języków klasycznych i przekazu nauki Ojców Kościoła oraz homiletyki. W 1839 r. odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej⁷⁰. W 1842 r. został rektorem Akademii Duchownej w Sankt Petersburgu, kształcącej duchowieństwo metropolii mohylewskiej⁷¹. Pisał także artykuły w prasie pod pseudonimem Żegota Kostrowiec⁷². Podejmował działalność jako edytor⁷³. Wydawał też publikacje w języku polskim pod własnym nazwiskiem⁷⁴. Stolica Apostolska za pontyfikatu Piusa IX zawarła konkordat z Cesarstwem Rosyjskim rządzone przez cara Mikołaja I 23 VII/3 VIII 1847 r.⁷⁵ Porozumienie to nie uregulowało jednak wszystkich spraw, dotyczących praw Kościoła rzymskokatolickiego⁷⁶. W 1848 r. ksiądz Hołowiński został mianowany arcybiskupem koadiutorem mohylewskim z prawem następstwa z tytułem *Carystus*, przy 68-letnim metropolicie

⁶⁹ A. Cetera-Włodarczyk, A. Kosim, *Polskie przekłady Shakespeare'a w XIX wieku*, cz. 1: *Zasoby, strategie, recepcja*, Warszawa 2019, s. 62n.

⁷⁰ Tamże, s. 69.

⁷¹ Tamże, s. 64. Zob. M. Wałuś, *Arcybiskup Ignacy Hołowiński jako kaznodzieja, rektor Akademii Petersburskiej i formator pokoleń duchownych polskich*, "Studia Bydgoskie", 13, 2019, s. 119-134.

⁷² A. Cetera-Włodarczyk, A. Kosim, *Polskie przekłady Shakespeare'a w XIX wieku*, dz. cyt., s. 64.

⁷³ Zob. A. Sitkowska, *Wydawnicze losy drukowanej spuścizny Józefa Wereszczyńskiego*, [w:] *Przestrzenie kultury i literatury. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Krystynie Heskiej-Kwaśniewicz na pięćdziesięciolecie pracy naukowej i dydaktycznej*, red. E. Gondek, I. Socha, B. Pytlowski, Katowice 2012, s. 500n.

⁷⁴ Zob. I. Hołowiński, *Teka rozmaitości*, Wilno 1844.

⁷⁵ Por. *Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le Autorità Civili*, red. A. Mercati, Rzym 1919, s. 751-761. Zob. J. Wiślicki, *Konkordat. Studium prawne*, Lublin 1926, s. 29; S. Olszowska-Skowrońska, *Le Concordat de 1847 avec la Russie*, "Sacrum Poloniae Millennium", 8/9, 1962, s. 779-789.

⁷⁶ *Raccolta di concordati*, s. 761-765. Zob. J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 47-48.

i na jego życzenie⁷⁷. Święceń biskupich udzielił mu metropolita mohylewski arcybiskup Kazimierz Roch Dmochowski 30 listopada 1848 r., a współkonsekratorami byli biskup Antoni Melchior Fijałkowski, biskup pomocniczy płocki i tytularny *Hermopolis Maior*, późniejszy metropolita warszawski oraz biskup Józef Joachim Goldtmann, biskup diecezjalny sandomierski. W tym czasie przewidziana była nowa cyrumskrypecja diecezji rzymskokatolickich w Cesarstwie Rosyjskim i Pius IX wydał list apostolski motu proprio *Universalis Ecclesiae cura* z 22 VI/3 VII 1848 r.⁷⁸ Egzekutorem tego rozporządzenia został mianowany właśnie arcybiskup koadiutor mohylewski Hołowiński⁷⁹. W ramach swojej działalności poświęcił kościół katedralny w Chersonie⁸⁰ oraz wydał sześć dekretów wykonawczych do przeprowadzanej cyrumskrypecji w metropolii mohylewskiej⁸¹. Archidiecezja pomniejszała się z jednej strony o obszar wydzielonej diecezji chersońskiej, znanej później jako tyraspolska, a z drugiej powiększyła o terytorium Wielkiego Księstwa Finlandii⁸². W prowincji kościelnej mohylewskiej było zatem siedem diecezji. W 1851 r. po śmierci arcybiskupa Dmochowskiego dotychczasowy arcybiskup koadiutor został metropolitą mohylewskim⁸³. Wychował pokolenia duchowieństwa katolickiego, m.in. św. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, przyszłego arcybiskupa metropolitę warszawskiego⁸⁴, któremu jako ostatniemu udzielił święceń kapłańskich⁸⁵. Metropolita Hołowiński potrafił przeprowadzić sprawy kościelne w taki sposób, aby nie narazić się władzy świeckiej⁸⁶. Po jego śmierci ukazał się zbiór kazań, które mylnie zaliczono

⁷⁷ Tamże, s. 49.

⁷⁸ Zob. *Pii IX Pontificis Maximi acta*, cz. 1, Romae 1854, s. 134-149.

⁷⁹ Tamże, s. 145. Zob. M. B r u d z i s z, *Stan diecezji tyraspolskiej pod koniec XIX wieku i jej odrodzenie na początku XX wieku. Misje ludowe*, „Studia Polonijne” 28, 2007, s. 82.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ J. W a s i l e w s k i, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 59.

⁸² *Pii IX Pontificis Maximi acta*, dz. cyt., s. 137.

⁸³ Zob. A. B a r a ń s k a, *Rzymskokatolicka metropolia mohylewska (1798-1917). Struktury i episkopat*, „Przegląd Wschodni”, 14, 2016, z. 1, s. 93.

⁸⁴ Zob. J. W i e l i c z k a-S z a r k o w a, *Święty Zygmunt Szczęsny Feliński*, Kraków 2023, s. 42.

⁸⁵ Tamże, s. 43-44.

⁸⁶ J. W a s i l e w s k i, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 60.

do jego twórczości⁸⁷. Okazały nagrobek metropolity Hołowińskiego w krypcie kościoła pw. Nawiedzenia NMP na cmentarzu wyborskim w Sankt Petersburgu nie zachował się. Natomiast przechowywane są negatywy fotograficzne, które wykonał Nikolai Wassiljewitsch Uspenski (1885-1947) 26 IV/9 V 1939 r. Utrwalają one wygląd tego nagrobka oraz jego inskrypcję⁸⁸.

Analizowany portret metropolity Ignacego Hołowińskiego jest litografią z XIX w. o wymiarach 59 x 44 cm drukowaną na papierze⁸⁹. Stanowił odbitkę kaszerowaną. Widoczne przedarcia nastąpiły na skutek oddzielenia papieru od kartonu. W pracowniach paryskich na zamówienie Jana Kazimierza Wilczyńskiego powstały setki kamiennych matryc, do seryjnego powielania wykonanych portretów w zakładach graficznych Lemerciera. W składach tej instytucji były one przechowywane z naliczaniem czynszu. Ostatecznie zostały one sprowadzone, jako ówczesna, prawnie nabyta od spadkobierców wydawcy własność Uniwersytetu Wileńskiego, na ziemi polskiej w pierwszej połowie XX w.⁹⁰ W czasach wydawania „Albumu Wileńskie” za życia Wilczyńskiego można było zamówić odpłatnie każdą ilość kopii z określonego kamienia litograficznego. Józef Ignacy Kraszewski wskazał w swoim katalogu, że portret arcybiskupa Ignacego Hołowińskiego wyszedł z pracowni paryskiego litografa Alphonse-Léon Noël⁹¹. Prospekt Wilczyńskiego nie wymienia takiego portretu⁹². Jadwiga Jaworska umieściła wizerunek w katalogu zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, w grupie dzieł graficznych z „Albumu Wileńskie” za poszytem 4, I serii⁹³. Wiąże się to także z informacjami o litografii oraz drukarni, z której pochodzi portret, choć przecież bez nazwy wydawnictwa Wilczyńskiego. Czas jego powstania może być ustalony na

⁸⁷ Zob. J. D e p o w s k i, *Sprostowanie autorstwa w bibliografii Ignacego Hołowińskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 32, 1976, s. 289-292.

⁸⁸ Zob. A. H. C o л o в ь ё в, *В объективе Н.В. Успенского... Выборгское римско-католическое кладбище*, <https://media.gmgs.ru/v-obektive-n-v-uspenskiego-vyborgskoe-rimsko-katolicheskoe-kladbishhe/> [dostęp: 9 lutego 2024].

⁸⁹ Z. C z e r n i k, *Thesaurus Ecclesiae*, dz. cyt., s. 338-339.

⁹⁰ P. P. C h a b i e r a, *Losy kamieni litograficznych do Albumu wileńskiego Jana Kazimierza Wilczyńskiego*, „Ochrona Zabytków”, 2, 2023, s. 179-190.

⁹¹ Zob. J. I. K r a s z e w s k i, *Catalogue d'une Collection Iconographique Polonaise*, Dresde [1865], s. 177.

⁹² J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie w zbiorach graficznych*, dz. cyt., s. 255.

⁹³ Tamże, s. 254-255, poz. 37.

początek urzędowania Hołowińskiego jako metropolity mohylewskiego, czyli lata 1851-1852. Użycie szat purpurowych przysługiwało, podobnie jak paliusza, wyłącznie piastującemu to stanowisko. Dodatkowym potwierdzeniem tego przypuszczenia jest fakt, że wspomniana grafika została użyta, jako monochromatyczna, w drugim wydaniu publikacji Hołowińskiego o jego pielgrzymce do Ziemi Świętej w 1853 r.⁹⁴ Rycina z książki Hołowińskiego jest podobna do barwnej. Pod spodem podaje wyraźnie adres drukarni: „Impr. Lemercier, Paris”, jednak zamiast podpisu „Léon-Noël” pojawia się inny, niewyraźny. Ryciny różnią nieznaczne detale, do nich należy łączyna wieńcząca fotel. Na portrecie reprodukowanym w książce Hołowińskiego ma ona kształt geometryczny. Sam metropolita w przeszłości podejmował się działalności wydawniczej. Przykładem tego jest publikacja *Teka rozmaitości*, wydana z ryciną przedstawiającą w podpisie jego matkę, Dominikę Hołowińską⁹⁵. Jest zatem prawdopodobne, że grafiki (włącznie z litografią stanowiącą analizę niniejszego opracowania) zamawiał sam Ignacy Hołowiński. Realizował się w ten sposób jako wydawca.

Grafika prezentowana jest na białym tle. Postać siedzącego ukazana została w fotelu drewnianym, o brązowej barwie z płaskim oparciem, lekko odchylonym i tapicerowanym w kolorze ciemnego błękitu. W podobnej tonacji utrzymane zostało trapezoidalne, tapicerowane siedzisko. Fotel posiada elementy kontrastujące w formie brzegów tapiserii, umocowanej złocistymi napami. Oparcie zostało zwieńczone rzeźbioną łączyną o motywach roślinnych. Arcybiskup Hołowiński zwrócony jest $\frac{3}{4}$ w prawo, z głową zwróconą w lewo, nakrytą purpurową piuską. Jest to twarz młodego duchownego, z prostymi czarnymi włosami, który spogląda bezpośrednio na obserwatora. Wokół szyi widoczny jest biały kołnierz koloratki w formie obręczy, który z przodu nie jest ze sobą połączony. Kołnierz łączy się dalej z sutanną w barwie purpurowej. Arcybiskup ma na sobie purpurowy mucet z kapturem, którego kolorystyka oscyluje w odcieniach czerwieni i bordo. Szata okrywa go poza łokcie. Mucet jest zapinany wypukłymi guzami z purpurowej masy. Spoczywa na nim złoty łańcuch pojedyn-

⁹⁴ Zob. I. H o ł o w i ń s k i, *Pielgrzymka do Ziemi Świętej*, wyd. 2, popr., powiększone, Sankt Petersburg 1853, karta dodatkowa przed stroną tytułową.

⁹⁵ Zob. I. H o ł o w i ń s k i, *Teka rozmaitości*, dz. cyt., karta dodatkowa przed stroną tytułową.

czy, z tyłu postaci przykryty purpurowym kapturem. Z przodu na łańcuchu widoczny jest zawieszony krzyż biskupi, tzw. pektorał. Na czterech jego końcach widoczne są ozdobne guzy. Powierzchnia krzyża jest urozmaicona wgłębieniem geometrycznym, bez tzw. pasyjki, czyli figury cierpiącego Chrystusa. Prawa ręka arcybiskupa Hołowińskiego łokciem oparta jest o stół, przykryty obrusem. Ma on barwę ciemnego błękitu z motywami kwiatów w odcieniach lazuru. Kontrastujące nakrycie stołu zestawione zostało z innym elementem szat purpurowych. Obok stoi na stole biret kardynalski, z frędzlem takiej samej barwy, zwróconym do widza. Na prawej dłoni i palcu serdecznym postaci znajduje się złoty pierścień biskupi. Duży podłużny szafir okala złota *carga*, a wokół niej umocowana jest *plata* z 20 brylantami. Pierścień okrywa prawie cały paliczek bliższy palca. Lewą rękę arcybiskup opiera na podłokietniku fotela. Pod mucetem purpurowym założona została koronkowa komża – rokieta. Doły rękawów oraz spód mają roślinne wzory ażurowe, jednakże rycina nie ma tu nałożonego koloru. Litograf pozostawił rakiety tylko w odcieniach bieli. Przy prawym rękawie postaci widoczna jest sutanna, pozostawiona także w odcieniu bieli. Podobnie fragment sutanny widoczny jest u dołu litografii. Także nie nałożono tu koloru, a jedynie widoczny jest jej jednobarwny zarys w odcieniu bieli. Lewa dłoń arcybiskupa przykrywa część rokiety uszytej z białego płótna oraz jedną z wstęg, spinających od góry ozdobną komżę, a druga wstęga przykrywa jego kciuk i palec wskazujący. Oba pasy materiału utrzymane są w odcieniu biało-purpurowym i zakończone wycięciem rozwidlającym. Z prawej strony, u dołu grafiki wydrukowany jest znak „Impr. Lemercier, Paris”. Natomiast z lewej strony, u dołu widnieje nadruk „Leon-Noël, Lith.” Pod spodem pozostało wolne miejsce, które w żadnym znanym egzemplarzu wydruku nie zostało opatrzone napisami. Celem osadzenia postaci w przestrzeni autor ryciny zastosował podbicie plamą rysunku ołówkiem w okolicach fotela oraz stołu, na którym leży biret. Litografia podkreśla cztery elementy stroju kardynalskiego: sutannę, mucet, piuskę oraz biret w kolorze purpurowym. Postać siedzącego metropolity mohylewskiego, prezentowana na analizowanej rycinie, bardzo przypomina utrwalenie w sztuce arcybiskupa Stanisława Sierstrzeńciewicza.

Drugi portret przedstawia Wacława Kazimierza Żylińskiego (1803-1863) ur. w Niedzingach (lit. Nedzingės). Pochodził z diecezji wileńskiej, ukończył gimnazjum w Wilnie i po maturze wstąpił do Wyższe-

go Seminarium Duchownego Diecezji Wileńskiej. Uzyskał święcenia kapłańskie i pracował na terytorium diecezji mińskiej⁹⁶. Był rektorem i wykładowcą Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Mińskiej⁹⁷. Powrócił do pracy w diecezji wileńskiej, przyjmując zadania kościelne w Sankt Petersburgu w Kolegium Duchownym. Rząd carski wysłał księdza Żylińskiego do wizytacji duchowieństwa i kościołów katolickich w Moskwie w 1839 r. Ponownie w 1841 r. został wysłany na wizytację, tym razem Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Mińskiej⁹⁸. W 1843 r. został wysłany przez rząd carski do Wilna, celem wyjaśnienia sprawy nieprawidłowego przebiegu profesji zakonnej. Winą obarczył zmarłego wówczas biskupa wileńskiego Andrzeja Kłągiewicza, a zakonników uniewinnił⁹⁹. Dokonywał ponownie wizytacji seminaryjnej w Mińsku. Po śmierci biskupa wileńskiego Kłągiewicza w roku 1841 utrzymywał się wakant diecezji wileńskiej. Administratorem był wybrany biskup pomocniczy Jan Cywiński, tytularny *Dercus*, ale zmarł w 1846 r. Car Mikołaj I mianował księdza Żylińskiego kolejnym administratorem wakującej diecezji wileńskiej w grudniu 1841 r., nie bacząc na równoległy wybór tymczasowego rzadcy przez kapitułę katedralną¹⁰⁰. Dzięki poparciu rektora Akademii Duchownej w Sankt Petersburgu, czyli księdza Ignacego Hołowińskiego¹⁰¹ otrzymał nominację na kolejnego biskupa wileńskiego 3 lipca 1848 r. Sakrę otrzymał w kościele św. Katarzyny w Sankt Petersburgu 17 grudnia 1848 r. Głównym konsekratorem był metropolita mohylewski arcybiskup Kazimierz Roch Dmochowski, a współkonsekratorami biskup Kacper Borowski, biskup diecezjalny łucki i żytomierski, później biskup diecezjalny płocki oraz arcybiskup koadiutor mohylewski Ignacy Hołowiński¹⁰². Żyliński rządził diecezją taktownie i gorliwie¹⁰³.

⁹⁶ J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 69.

⁹⁷ Tamże, s. 69-70.

⁹⁸ Tamże, s. 70.

⁹⁹ Tamże, s. 70-71.

¹⁰⁰ Tamże, s. 71.

¹⁰¹ Tamże, s. 49.

¹⁰² K. R. Prokop, *Sukcesja apostolska biskupów i arcybiskupów wileńskich oraz białostockich w XIX i XX stuleciu*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, 4, 2005, s. 179-180.

¹⁰³ Zob. T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne”, 5-6, 1987-1988, s. 29.

Il. 1. Alphonse-Léon Noël, Portret arcybiskupa Ignacego Hołowińskiego, egzemplarz w Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Fot. MAWA

Il. 2. Alphonse-Léon Noël, Portret arcybiskupa Wacława Kazimierza Żylińskiego, metropolity mohylewskiego, egzemplarz w Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Fot. MAWA

Został też subdelegatem arcybiskupa Hołowińskiego w sprawach nowego ustalenia granic diecezji wileńskiej, mińskiej i żmudzkiej¹⁰⁴. Po śmierci metropolity Ignacego Hołowińskiego został jego następcą. Kapituła katedralna wileńska wybrała metropolitę mohylewskiego Żylińskiego na administratora wakującej po nim diecezji. Trwało to do 1859 r.¹⁰⁵ Kolejnym biskupem wileńskim został Adam Stanisław Krasieński¹⁰⁶. Jako metropolita mohylewski arcybiskup Żyliński kontynuował nadzór nad Akademią Duchowną w Sankt Petersburgu, do której przeniesione zostało Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Wileńskiej. Wizytował parafie, wydawał również rozporządzenia porządkowe¹⁰⁷. Zmarł w Sankt Petersburgu w 1863 r., kiedy a ziemiach polskich trwało powstanie styczniowe i został pochowany w miejscu swojego urodzenia, w majątku należącym do jego brata na Wileńszczyźnie¹⁰⁸. Po śmierci arcybiskupa Wacława Kazimierza Żylińskiego nastąpił długoletni wakat na stolicy metropolitalnej w Mohylewie. Podczas obrad Soboru Watykańskiego I również nie wyznaczono jego następcy¹⁰⁹.

Portret arcybiskupa Wacława Kazimierza Żylińskiego to litografia z XIX w. o wymiarach 59 x 44 cm¹¹⁰. Stanowił odbitkę kaszerowaną. Widoczne przedarcia nastąpiły na skutek oddzielenia papieru od kartonu. Wizerunek zawiera stempel nad głową metropolity „Album de Wilna” jako adres wydawnictwa Wilczyńskiego. Po lewej stronie u góry widnieje nadruk „1re. Serie. N°. 11.”, taki sam, jak na portrecie Żylińskiego, jako biskupa wileńskiego w litografii z nałożonymi kolorami oraz napisami¹¹¹. Istnieje w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie egzemplarz monochromatyczny wspomnianego portretu biskupa wileńskiego, z nadrukiem pod grafiką pośrodku „*Litographié*

¹⁰⁴ J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 60.

¹⁰⁵ K. R. Prokop, *Sukcesja apostolska*, dz. cyt., s. 180.

¹⁰⁶ V. Merkys, *Vyskupas Motiejus Valančius ir blaivybės sąjūdis Vilniaus vyskupi-joje 1858–1863 m.*, „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis“, 18, 2001, s. 25; A. Prasmantaitė, *Biskup wileński Adam Stanisław Krasieński w powstaniu styczniowym - między lojalizmem a patriotyzmem*, KMW, 251, 2006, nr 1, s. 89.

¹⁰⁷ J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 78.

¹⁰⁸ Tamże, s. 75. Zob. J. Sienkiewicz, *Żyliński Wacław*, https://zbioryspolecne.pl/dokumenty/PL_2183_001_003_063_03_013 [dostęp: 9 lutego 2024].

¹⁰⁹ Zob. M. Gajownik, *Biskupi polscy na Soborze Watykańskim I (1869-1870)*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 7, 1998, s. 262.

¹¹⁰ Z. Czernik, *Thesaurus Ecclesiae*, dz. cyt., s. 340-341.

¹¹¹ Zob. J. Jaworska, *Album Wileńskie w zbiorach graficznych*, dz. cyt., s. 242, poz. 13.

par Léon-Noël”, u dołu po lewej: „*Publié par J. K. Wilczinski à Wilna*” oraz po prawej: „*Imp. Lemercier, à Paris*”¹¹². Jan Kazimierz Wilczyński w liście z 31 maja 1849 r. do Konstantego Świdzińskiego uważał portret biskupa wileńskiego Wacława Kazimierza Żylińskiego, przynależącego do serii I Nr 11 za niezwykle podobny do rzeczywistego wyglądu. Chwalił wykonanie ryciny i jej poziom artystyczny. Informował adresata o przesłaniu mu 12 egzemplarzy tego portretu¹¹³. Jak wiadomo, zbiory Konstantego Świdzińskiego, wbrew jego testamentowi, zostały włączone ukazem cara Aleksandra II 28 XI/10 XII 1861 r. do zasobów biblioteki opinogórskiej hr. Krasieńskich¹¹⁴ i są przechowywane współcześnie w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Wraz z awansem Żylińskiego na metropolitę mohylewskiego doszło do ponownego wydania jego wizerunku¹¹⁵, który bardzo starannie akomodowano. Józef Ignacy Kraszewski wskazał w swoim katalogu na to, że portret arcybiskupa Wacława Kazimierza Żylińskiego wyszedł z pracowni paryskiego litografa Alphonse-Léon Noël¹¹⁶.

Grafika z portretem metropolity Żylińskiego prezentowana jest na białym tle (il. 2). Postać siedzącego ukazana została w fotelu. To mebel dębowy z toczonymi przednimi nogami z bogactwem snycerskich ornamentów. Jego prostokątne oparcie posiada rzeźbienia ażurowe w formach roślinnych. W centrum przypomina ono duży kwiat lilii. Oparcie fotela zostało zwieńczone rzeźbioną, ozdobną łączyną. Dekoracyjne sterczyny posiadają ornament kwiatowy. Podłokietniki są tapicerowane w kolorze zielonym, przyozdobione złotym lamowaniem, z którego spuszczone zostały długie, złote frędzle po obu stronach. Całość tej kompozycji mocują złote napy. Siedzisko trapezoidalne również zostało tapicerowane na zielono. Z boku przykryte jest złotym lamowaniem z długimi frędzlami, które mocują napy takiej barwy.

¹¹² Jest to egzemplarz należący niegdyś do J. I. Kraszewskiego, nr inw. Gr.Pol.12824 MNW. Tamże.

¹¹³ J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński*, dz. cyt., s. 389.

¹¹⁴ F. P u ł a s k i, *Spory o bibliotekę i zapis Konstantego Świdzińskiego. (Fragment z dziejów Biblioteki Ordynacji hr. Krasieńskich w Warszawie)*, “Przegląd Historyczny”, 8, 1909, nr 3, s. 360.

¹¹⁵ Zob. J. J a w o r s k a, *Album Wileńskie w zbiorach graficznych*, dz. cyt., s. 242, poz. 13.

¹¹⁶ Zob. J. I. K r a s z e w s k i, *Catalogue*, dz. cyt., s. 177.

Arcybiskup Żyliński zwrócony jest $\frac{3}{4}$ w lewo, z głową zwróconą w prawo, nakrytą purpurową piuską. Jest to twarz duchownego w średnim wieku, z lekko pofalowanymi na czole, kasztanowymi włosami. Spogląda bezpośrednio na obserwatora. Wokół jego szyi widoczny jest biały kołnierz koloratki w formie obręczy zamkniętej z przodu. Przed koloratką zawieszony został biały, owalny medalion. Wyraźnie widoczny jest kołnierz sutanny w barwie bordo. Arcybiskup ma na sobie purpurowy mucet z kapturem, którego kolorystyka oscyluje w odcieniach czerwieni i bordo. Szata okrywa go poza łokcie. Mucet jest zapinany płaskimi guzami, obszytymi purpurową tkaniną, z jakiej został uszyty mucet. Spoczywa na nim złoty łańcuch pojedynczy. Z tyłu postaci przykrywa on purpurowy kaptur mucetu. Z przodu na łańcuchu widoczny jest zawieszony krzyż biskupi, tzw. pektorał. Posiada on prostą formę, a jego powierzchnia jest urozmaicona jedynie wgłębieniem geometrycznym, bez tzw. pasyjki, czyli figury cierpiącego Chrystusa. Prawa ręka arcybiskupa Żylińskiego przedramieniem oparta jest o podłokietnik. Jej dłoń spoczywa na zaokrąglonej poręczy. Na wizerunku brak jest pierścienia biskupiego¹¹⁷. Kontrast wnosi do grafiki fragment stołu z drewna, z toczoną nogą, stojący przy fotelu. Płyta stanowiąca jego wierzchnią część jest bez przykrycia, o barwie szaro-niebieskiej. Na stole stoi purpurowy biret kardynalski, z frędzlem takiej samej barwy, zwróconym do obserwatora. Lewą rękę arcy-

¹¹⁷ Biblioteka Narodowa w Warszawie przechowuje w swoich zbiorach kilka wersji portretu biskupa wileńskiego Wacława Kazimierza Żylińskiego. Egzemplarze monochromatyczne tego portretu przedstawiają pierścień biskupi na prawej ręce – sygn. G.677/Sz. Istnieją egzemplarze z nałożonym ciemnym tłem. Pierścień na prawej ręce biskupa ma barwę złotą, posiada zielonkawego koloru kamień osadzony w centrum, otoczony brylantami – sygn. G.678/Sz. Egzemplarze portretu biskupa wileńskiego z napisami i nałożonymi kolorami ukazują pierścień na prawej ręce biskupa. Ma barwę złotą oraz zielonkawego koloru kamień osadzony w centrum, otoczony brylantami – sygn. G.679/Sz. Zob. Biblioteka Narodowa (dalej BN), *Wacław Żyliński, biskup wileński*, <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=85127934&uid=81131050> [dostęp: 9 lutego 2024]. W podobnym czasie była drukowana monochromatyczna litografia Karola Rypińskiego z portretem biskupa wileńskiego Wacława Kazimierza Żylińskiego w zakładzie litograficznym Antoniego Klukowskiego w Wilnie w r. 1849. Tam również widnieje pierścień na prawej ręce biskupa, jak w grafice Léon-Noël - sygn. G.680/Sz. Zob. BN, *Venceslaus Żyliński, episcopus vilnensis*, <https://polona.pl/item-view/a008fe3a-b7f7-4274-a2e3-ec0441424c46?page=2> [dostęp: 9 lutego 2024]. Jan Wasilewski wskazał w swoim opracowaniu, że car Mikołaj I podarował księdzu Żylińskiemu pierścień z brylantami. Za: J. W a s i l e w s k i, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 77.

biskup opiera na blacie stołu, stykając się łokciem z biretem. Jego dłoń trzyma kciukiem i palcem wskazującym książkę oprawioną w skórę, z białymi kartami. Pozostałe trzy palce tej dłoni są niewidoczne. Pod mucetem purpurowym założona została koronkowa komża – rokieta. Jej zakończenia rękawów oraz spód mają roślinne wzory ażurowe, przypominają z wyglądu firanę, wyciętą w rąbkowe wzory, jednakże rycina nie ma tu nałożonego koloru. Litograf pozostawił rokiętę tylko w odcieniach bieli. Przy obu rękawach postaci aż do palców ręki, pod rokiętą, widoczna jest sutanna, pozostawiona także w odcieniu bieli. Jedynie fragment kardynalskiej sutanny widoczny jest u dołu litografii, z nałożonym kolorem bordo, przydając kontrastu wobec spoczywającej na niej białej rokiety. Widoczny jest jej jednobarwny zarys w odcieniu bieli. Spod purpurowego mucetu ukazują się wstęgi rokiety w lekkim odcieniu różu, spoczywające również na jej białej części, uszytej z płótna. Pasy białego płótna przypominające szarfy, mają aplikacje koronkowe, które urozmaicają ich fakturę. Wstęga od strony lewej ręki jest dołem wsunięta pod drugą i całość przypomina formę paliusza metropolitalnego. W pobliżu widocznej toczzonej nogi fotela znajduje się nadruk „Lithographie par Léon-Noël”. Otwiera on obszar wersji językowej, opisującej analizowaną grafikę. Od lewej w języku polskim znajduje się faksymile podpisu piórem¹¹⁸: „Wacław Żyliński”, a poniżej napis naśladujący pismo piórem: „Metropolita i Arcybiskup Mohilewski Kawaler wielu Orderów etc.” Obok umieszczona została linia oddzielająca. Za nią w języku francuskim znajduje się faksymile podpisu piórem: „Venceslas Żyliński”, a poniżej napis naśladujący pismo piórem: „Metropolitain et Archeveque de Mohilev Grand Croix de plusieurs Ordres etc.” Grafika nie była nikomu dedykowana przez Jana Kazimierza Wilczyńskiego. Całość warstwy językowej zamyka nadruk „Impr. Lemercier, Paris”, znajdujący się pod linią oddzielającą napisy.

¹¹⁸ Wzór pisma Żylińskiego można powrócić za: Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, „Rozmaite Pisma i listy do św. p. JWX. Metropolity [Ignacego Hołowińskiego]”, sygn. BJ Rkp. 4231 IV, k. 31r-31v, *List biskupa wileńskiego Wacława Kazimierza Żylińskiego z odręcznym podpisem w języku łacińskim do arcybiskupa koadiutora mohilewskiego Ignacego Hołowińskiego*, Sankt Petersburg, 21 XII 1848 r., <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/658748/edition/762033/content> [dostęp: 21 września 2024].

Zakończenie

Udzielenie przez Stolicę Apostolską przywileju szat purpurowych metropolitom mohylewskim podkreślało ich splendor i wyjątkowość. Kolejni papieże włączali do ich prowincji kościelnej szereg diecezji w Cesarstwie Rosyjskim. Metropolici mohylewscy byli pasterzami w największym państwie na świecie. Czasy, w jakich wypełniali swoje obowiązki arcybiskupi Ignacy Hołowiński i Wacław Kazimierz Żyliński, naznaczone były równocześnie represjami carskimi wobec katolików.

Oba portrety, analizowane w tym opracowaniu, wyszły z pracowni paryskiego litografa Alphonse Léon-Noël. Przedstawiają bardzo wysoką staranność w odwzorowaniu pierwowzoru uwiecznionych postaci. Powstały też w podobnym czasie. Niezbicie wiadomo, że portret arcybiskupa Ignacego Hołowińskiego nie był zamawiany przez Jana Kazimierza Wilczyńskiego w skład jego „Albumu Wileńskie”. Jednakże łączy go z tym zbiorem podobieństwo wyeksponowania elementów szat purpurowych, jak stało się to w przypadku innych litografii, uwieczniających metropolitów mohylewskich. Arcybiskup Hołowiński sam mógł zamówić własny portret w pracowni litograficznej, skoro podobny i z drukarni Lemerciera wykorzystał w wydawanej przez siebie publikacji autorskiej. W portrecie metropolity Wacława Kazimierza Żylińskiego znaczące jest nałożenie kolorów na rysunek Alphonse Léon-Noël. Wykorzystano jednocześnie wcześniejszy kamień litograficzny do wizerunku biskupa wileńskiego. Brak pierścienia na prawej ręce arcybiskupa potęguje napięcie całego obrazu. Lewa dłoń przecież prawie w całości skrywa się w kartach otwartej książki. Portret metropolity, tak ceniony przez Jana Kazimierza Wilczyńskiego, zyskał w ten sposób na wyeksponowaniu tajemniczości działań, napięć i niepokojów w relacjach z absolutystycznymi, prawosławnymi władcami Rosji.

Portrety chromatyczne metropolitów mohylewskich tu omawiane nie przedstawiają na szatach orderów, jakimi byli odznaczani przez carów rosyjskich dygnitarze kościelni¹¹⁹. W ikonografii tamtych czasów powszechne było wyeksponowanie znaczenia politycznego przedstawianych postaci. Oba portrety metropolitów odbiegają od tego kanonu, choć wizerunek arcybiskupa Żylińskiego wskazuje w warstwie językowej na uzyskane przez niego wysokie wyróżnienia świeckie. Litogra-

¹¹⁹ Zob. T. K a s a b u ł a, *Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz*, dz. cyt., s. 30.

fie podkreślają pięć elementów szat purpurowych: sutannę¹²⁰, mucet¹²¹, rakiety¹²², piuskę¹²³ oraz biret¹²⁴. Postać siedzącego metropolity

¹²⁰ Przywilej szat purpurowych został utrwalony w dziełach malarskich z epoki. Przykładem jest Marcello Bacciarelli, *Portret Michała Poniatowskiego z popiersiem Stanisława Augusta*, z r. 1789, przechowywany w Muzeum Narodowym w Poznaniu, nr inw. MNP FR 328. Obraz ukazuje całą stojącą postać i purpurową sutannę. Zob. A. S o ł t y s, *Ostatni prymas Rzeczypospolitej. Michał Jerzy Poniatowski w portretach Marcella Bacciarellego*, „Kronika Zamkowa – Roczniki“, 5, 2018, s. 155, il. 9. Przywilej ten również był udziałem metropolitów warszawskich. Przykładem ukazania purpurowej sutanny jest obraz Antoniego Brodowskiego, *Portret arcybiskupa Szczepana Hołowczyca*, z 1828 r. w Muzeum Narodowym w Poznaniu, nr inw. Mp. 373. Zob. *Portret Szczepana Hołowczyca autorstwa Antoniego Brodowskiego*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Szczepan_Ho%C5%82owczyk#/media/Plik:Szczepan_Ho%C5%82owczyk.JPG [dostęp: 22 września 2024].

¹²¹ Purpurowy mucet metropolitów gnieźnieńskich ukazują także obrazy Marcellego Bacciarellego: *Portret Michała Poniatowskiego w półpostaci z księgą*, ok. r. 1785, przechowywany w Muzeum Okręgowym w Toruniu, nr inw. MT/M/303/N. 151 oraz *Portret Michała Poniatowskiego w półpostaci z księgą*, ok. r. 1787, przechowywany w Rzymie w Accademia Nazionale di San Luca, nr inw. 36. Zob. A. S o ł t y s, *Ostatni prymas Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 151, il. 6 oraz 152, il. 7. Nieznany malarz wykonał *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, arcybiskupa, metropolity warszawskiego z I ćw. XIX w. w purpurowym mucecie*. Obraz przechowywany jest w Muzeum Narodowym w Warszawie, nr inw. 34351 MNW. Zob. Muzeum Narodowe w Warszawie, *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, arcybiskupa, metropolity warszawskiego*, <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/455462> [dostęp: 22 września 2024].

¹²² Choć francuscy mistrzowie litografii XIX w. nie podkreślali kolorystyki rakiety z akcentem purpurowym w omawianych portretach metropolitów mohylewskich, czynili to jednak inni twórcy. W obrazie Marcellego Bacciarellego (ukazującego wówczas biskupa płockiego) *Portret Michała Poniatowskiego w całej postaci z globeusem i lunetą*, ok. r. 1780, przechowywany w parafii pw. św. Karola Boromeusza na Starych Powązkach w Warszawie, widoczna jest tradycyjna rakietka. Posiada ona koronkowe zakończenia w kolorze purpurowym i w takim samym są wstęgi ją spinające. Zob. A. S o ł t y s, *Ostatni prymas Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 149, il. 5. Bacciarelli na pozostałych portretach doskonale pokazuje rakiety z akcentami purpury. Zob. tamże, s. 151, il. 6; 152, il. 7 i 155, il. 9. *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, metropolity warszawskiego* również w całej okazałości ją prezentuje. Zob. Muzeum Narodowe w Warszawie, *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego*, dz. cyt. Natomiast brak jest użycia rakiety w portrecie arcybiskupa warszawskiego Szczepana Hołowczyca. Zob. *Portret Szczepana Hołowczyca autorstwa Antoniego Brodowskiego*, dz. cyt.

¹²³ Purpurowa piuska była noszona przez metropolitów gnieźnieńskich, o czym świadczą wspomniane obrazy Marcellego Bacciarellego. Zob. A. S o ł t y s, *Ostatni prymas Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 151, il. 6; 152, il. 7 i 155, il. 9. Zabrakło tego nakrycia głowy jednak w *Portrecie Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, arcybiskupa, metropolity warszawskiego*. Zob. Muzeum Narodowe w Warszawie, *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego*, dz. cyt. Natomiast *Portret arcybiskupa Szczepana Hołowczyca* ukazuje hierarchę z purpurową piuską. Zob. *Portret Szczepana Hołowczyca autorstwa Antoniego Brodowskiego*, dz. cyt.

mohylewskiego, prezentowana na analizowanych rycinach, bardzo przypomina utrwalenie wizerunku metropolity Stanisława Sierstrzeńcewicza. W szczególności był to purpurowy biret, spoczywający na stole obok postaci. Zgodnie z papieskim rozporządzeniem wizerunki metropolitów mohylewskich nie prezentowały natomiast czerwonego kapelusza, zarezerwowanego wyłącznie kardynałom. Stolica Apostolska w okresie istnienia Cesarstwa Rosyjskiego nie mianowała kardynałem żadnego metropolitę mohylewskiego. To samo dotyczyło i metropolitów warszawskich, jako prymasów Królestwa Polskiego. Ostatni arcybiskup metropolita mohylewski został mianowany w czasie I wojny światowej. Był to baron Eduard von der Ropp. Dokonał tego papież Benedykt XV 25 lipca 1917 r.¹²⁵ Na tajnym konsystorzu z 10 marca 1919 r. ten sam papież publikował nominację arcybiskupa metropolity mohylewskiego, dotychczasowego biskupa wileńskiego¹²⁶. 29 kwietnia 1919 r. został aresztowany przez bolszewików i uniemożliwiono mu działalność na terenie Republiki Rosyjskiej¹²⁷. Arcybiskup von der Ropp zmarł 25 lipca 1939 r. na wygnaniu w Poznaniu, jako ostatni uprawniony do używania przywileju szat purpurowych przez metropolitów mohylewskich. Spoczywa w krypcie kościoła katedralnego w Białymstoku. Istniejąca archidiecezja mińsko-mohylewska została utworzona przez papieża Jana Pawła II konstytucją apostolską *Ex quadam praeteritorum* z 13 kwietnia 1991 r.¹²⁸ i znajduje się tylko na terytorium obecnej Republiki Białoruskiej¹²⁹.

¹²⁴ Przykładem utrwalenia użycia purpurowego biretu przez metropolitów gnieźnieńskich jest znowu obraz Marcellego Bacciarellego *Portret Michała Poniatowskiego z popiersiem Stanisława Augusta*. Stojąca postać trzyma i zakrywa lewą dłoń kardynalski biret, w części zasłonięty już rakieta. Zob. A. S o ł t y s, *Ostatni prymas Rzeczypospolitej*, dz. cyt., s. 155, il. 9. Natomiast metropolici warszawscy tego elementu szat purpurowych nie eksponowali, co można zauważyć na zachowanych portretach z epoki. Zob. *Portret Szczepana Hołowczyca autorstwa Antoniego Brodowskiego*, dz. cyt.; Muzeum Narodowe w Warszawie, *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego*, dz. cyt.

¹²⁵ J. W a s i l e w s k i, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 180.

¹²⁶ *Provisio Ecclesiarum*, AAS, 11, 1919, s. 102.

¹²⁷ J. W a s i l e w s k i, *Arcybiskupi i administratorowie*, dz. cyt., s. 184.

¹²⁸ Zob. Joannes Palus II, *Constitutio Apostolica Ex quadam praeteritorum 13 Aprilis 1991 r.*, *Minscensis-Mohiloviensis Latinorum conditur archidioecesis*, AAS, 83, 1991, s. 540–541.

¹²⁹ Zob. A. S o r n a t e k, Podeszły wiek kandydatów przy nominacjach biskupów diecezjalnych według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, „Studia Redemptystowskie”, 19, 2021, s. 345.

BIBLIOGRAFIA

- Barańska A., *Rzymskokatolicka metropolia mohylewska (1798-1917). Struktury i episkopat*, „Przegląd Wschodni” 14, 2016, z. 1, s. 47-96, https://issuu.com/uw87/docs/pw_53 [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Beraldi H., *Les Graveurs du XIXe siècle. Guide de l'amateur d'estampes modernes*, t. 10, Paris 1890, s. 200-201, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2154800/f199.item>. [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Berthod B., *L'habit court – abito d'abate. Le costume séculier du clergé et des prélats catholiques*, s. 1-5, https://costume.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/10/2018/12/Berthod_ed_JP.pdf [dostęp: 6 lutego 2024].
- Biblioteka Narodowa (dalej BN), *Wacław Żyliński, biskup wileński*, <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=85127934&uid=81131050> [dostęp: 9 lutego 2024].
- Taż, *Venceslaus Żyliński, episcopus vilnensis*, <https://polona.pl/item-view/a008fe3a-b7f7-4274-a2e3-ee0441424c46?page=2> [dostęp: 9 lutego 2024].
- Bodański R., *Dzieje walki diecezji warmińskiej o niezależność od synodów metropolii gnieźnieńskiej 1563-1728*, „Studia Warmińskie” 19, 1982, s. 147-184, https://wmbc.olsztyn.pl/Content/11587/08_walka_o_niezalznosc.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Bouquin Ch., *Influence des relations entre éditeurs et imprimeurs lithographes dans la genèse de l'illustration des livres au XIXe siècle*, [w:] *Livre et l'historien. Études offertes en l'honneur du professeur Henri-Jean Martin*, red. F. Barbier, A. Parent-Charon, F. Dupuigrenet-Desroussilles, C. Jolly i D. Varry, Genève 1997, s. 723-742
- Brudzisz M., *Stan diecezji tyraspolskiej pod koniec XIX wieku i jej odrodzenie na początku XX wieku. Misje ludowe*, „Studia Polonijne” 28, 2007, s.: 79-106, <https://ojs.tnkul.pl/index.php/sp/article/download/3504/3535/> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Brumanis A. A., *Aux origines de la hiérarchie latine en Russie. Mgr Stanislas Sistrzencewicz-Bohusz, premier archeveque méropolitain de Mohilev (1731-1826)*, Louvain 1968.
- Bullarii Romani continuatio*, t. 15, red. R. Segreti, Romae 1853, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ucm.5325213244&seq=1> [dostęp: 28 września 2024].
- Cetera-Włodarczyk A., Kosim A., *Polskie przekłady Shakespeare'a w XIX wieku*, cz. 1: *Zasoby, strategie, recepcja*, Warszawa 2019, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17999/Polskie_przeklady_Shakespearea_czescI_Cetera_Anna_2019.pdf?sequence=1 [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Chabiera P. P., *Losy kamieni litograficznych do Albumu wileńskiego Jana Kazimierza Wilczyńskiego*, „Ochrona Zabytków”, 2, 2023, s. 179-190, https://ochronazabytkow.nid.pl/wp-content/uploads/2023/12/OZ_2-2023_P-P-Chabiera.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].

- Czernik Z., *Thesaurus Ecclesiae. Dziedzictwo artystyczne i historyczne Kościoła Warmińskiego w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warmińskiej*, Olsztyn 2021.
- Depowski J., *Sprostowanie autorstwa w bibliografii Ignacego Hołowińskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 32, 1976, s. 289-292, <https://doi.org/10.31743/abmk.7054>, [dostęp: 26 września 2024].
- Eickels van K., *Bistumsgründungen um das Jahr 1000*, [w:] *Das Bistum Bamberg in der Welt des Mittelalters*, red. Ch. i K. van Eickels, Bamberg 2007, s. 33-64, https://www.uni-bamberg.de/fileadmin/zemas/PDF-Dateien/BIMS_VV1.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Enciclopedia liturgica*, red. R. Aigrain, Roma 1957, <https://archive.org/details/enciclopedia-liturgica/page/n9/mode/2up> [dostęp: 26 września 2024].
- Gajownik M., *Biskupi polscy na Soborze Watykańskim I (1869-1870)*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 7, 1998, s. 241-284, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Lodzkie_Studia_Teologiczne/Lodzkie_Studia_Teologiczne-r1998-t7/Lodzkie_Studia_Teologiczne-r1998-t7-s241-284/Lodzkie_Studia_Teologiczne-r1998-t7-s241-284.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Godlewski M., *Monumenta Ecclesiastica Petropolitana*, t. 1, Petropoli 1906.
- Góralski W., *Metropolia i metropolita w wymiarze prawnym – wczoraj i dziś*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, 11, 2012, nr 2, s. 121-140, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/1235/1/RTK_11.2_2012_Goral-ski.pdf [dostęp: 26 września 2024].
- Hołowiński I., *Teka rozmaitości*, Wilno 1844.
- Tenże, *Pielgrzymka do Ziemi Świętej*, wyd. 2, popr., powiększone, Sankt Petersburg 1853, <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/doccontent?id=25032> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, „Rozmaite Pisma i listy do św. p. JWX. Metropolity [Ignacego Hołowińskiego]”, sygn. BJ Rkp. 4231 IV, k. 31r-31v, *List biskupa wileńskiego Wacława Żylińskiego z odręcznym podpisem w języku łacińskim do arcybiskupa koadiutora mohylewskiego Ignacego Hołowińskiego*, Sankt Petersburg, 21 XII 1848 r., <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/658748/edition/762033/content> [dostęp: 21 września 2024].
- Joannes Palus II, *Constitutio Apostolica Ex quadam praeteritorum 13 Aprilis 1991 r.*, Minscensis-Mohiloviensis Latinorum conditur archidioecesis, AAS, 83, 1991, s. 540-541, <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-83-1991-ocr.pdf>, [dostęp: 26 września 2024].
- Tenże, *Constitutio Apostolica Universi Dominici gregis 22 Februarii 1996 r. de Sede Apostolica vacante deque Romani Pontificis electione*, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej AAS], 88, 1996 s. 305-342, <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-88-1996-ocr.pdf> [dostęp: 29 kwietnia 2024]

- Inglot M., *La Compagnia di Gesù nell'Impero Russo (1772-1820) e la sua parte nella restaurazione generale della Compagnia*, Roma 1997.
- Jaworska J., *Album Wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński w świetle korespondencji z Konstantym Świdzińskim*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 16, 1972, s. 289-405, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/roczmuzwarsz1972/0293>, [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Taż, *Album Wileńskie w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 20, 1976, s. 213-404, <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/roczmuzwarsz1976/0218> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Kasabuła T., *Stanisław Bohusz Sistrzeńcewicz – pierwszy arcybiskup metropolita mohylewski*, [w:] *Od Maximis undique pressi do Totus tuus Poloniae populus. Metropolie mohylewska i wileńska w latach 1798-1992*, red. J. Wasilewski, Białystok-Warszawa 2019, s. 17-31.
- Kozięło-Poklewska K., *Maria Erdman Przelomiec*, [w:] *60 lat Okręgu Olsztyńskiego Związku Polskich Artystów Plastyków: 1946-2006*, red. K. Kozięło-Poklewska i inni, Olsztyn 2008, s. 155-156.
- Kozyrka A., *Mohylewska Metropolia*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 13, Lublin 2009, kol. 43-45.
- Taż, *Sistrzeńcewicz Stanisław*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. S. Wilk, t. 18, Lublin 2013, kol. 183-184.
- Kraheil T., *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne”, t. 5-6, 1987-1988, s. 7-72, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza-r1987_1988-t5_6/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza-r1987_1988-t5_6-s7-72/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza-r1987_1988-t5_6-s7-72.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Kraszewski J. I., *Catalogue d'une Collection Iconographique Polonoise, Dresde [1865]*, <https://bibliotekacyfrowa.ujk.edu.pl/dlibra/publication/874/edition/1395/content> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Merkys V., *Vyskupas Motiejus Valančius ir blaivybės sąjūdis Vilniaus vyskupijoje 1858-1863 m.*, „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis”, 18, 2001, s. 17-52, <https://www.ntakk.lt/wp-content/uploads/Vyskupas-M.-Valancius-ir-blaivybes-sajudis.pdf>, [dostęp: 26 września 2024].
- Muzeum Narodowe w Warszawie, *Portret Antoniego Melchiora Fijałkowskiego, arcybiskupa, metropolity warszawskiego*, <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/455462> [dostęp: 22 września 2024].
- Obłąk J., *Egzempcja diecezji warmińskiej i jej obrona za biskupa Mikołaja Szyszkowskiego*, „Polonia Sacra”, 1, 1955, s. 123-136.
- Olszamowska-Skowrońska S., *Le Concordat de 1847 avec la Russie*, „Sacrum Poloniae Millennium”, t. 8/9, 1962, s. 779-789.

- Ornatek A. S., *Podeszły wiek kandydatów przy nominacjach biskupów diecezjalnych według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Studia Redemptorystowskie”, t. 19, 2021, s. 341-372, https://studia.redemptorysci.eu/mfiles/15901/2/0/z/sr_2021_ornatek_20.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Pape S. F., *Das Erzbistum Magdeburg - Gründung durch Kaiser Otto I.*, wyd. 2, München 2012.
- Palazzi G., *Fasti Cardinalium omnium Sanctae Romanae Ecclesiae*, t. 1, Venetiis 1703, https://books.google.pl/books?id=pjpSAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=fr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, [dostęp: 26 września 2024].
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 1, Olsztyn 1985.
- Tenże, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986.
- Pietrzak J., *Przywileje i godności Prymasów Polski*, „Studia Prymasowskie”, 5, 2011, s. 57-98, https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Studia_Prymasowskie/Studia_Prymasowskie-r2011-t5/Studia_Prymasowskie-r2011-t5-s57-98/Studia_Prymasowskie-r2011-t5-s57-98.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Pii IX Pontificis Maximi acta*, cz. 1, Romae 1854, <https://archive.org/details/1846-1878-ss-pius-ix-pontificis-maximi-acta-pars-i-vol-01-lt> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Polk I., *Gnieźnieńskie arcybiskupstwo*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, t. 6, Warszawa 1875, s. 208-228, <https://bc.radom.pl/dlibra/publication/40015/edition/38779/content> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Portret Szczepana Hołowczyca autorstwa Antoniego Brodowskiego, https://pl.wikipedia.org/wiki/Szczepan_Ho%C5%82owczyk#/media/Plik:Szczepan_Ho%C5%82owczyk.JPG [dostęp: 22 września 2024].
- Prašmantaitė A., *Biskup wileński Adam Stanisław Krasiński w powstaniu styczniowym – między lojalizmem a patriotyzmem*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej KMW), 251, 2006, nr 1, s. 89-98, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367155181134/> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Prokop K. R., *Sukcesja apostolska biskupów i arcybiskupów wileńskich oraz białostockich w XIX i XX stuleciu*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, 4, 2005, s. 165-210, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/5024/1/RTK_5_2006_KR.Prokop_Sakry_i_sukcesja_swiecen_biskupich_pasterzy_Kosciola_wilenskiego.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Provisio Ecclesiarum*, AAS, 11, 1919, s. 101-108, <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-11-1919-ocr.pdf>, [dostęp: 26 września 2024].
- Pułaski F., *Spory o bibliotekę i zapis Konstantego Świdzińskiego*. (Fragment z dziejów Biblioteki Ordynacji hr. Krasińskich w Warszawie), „Przegląd Historyczny”, 8, 1909, nr 3, s. 333-360, https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Przeglad_Historyczny/Przeglad_Historyczny-r1909-t8-n3/Przeglad_

- Historyczny-r1909-t8-n3-s333-360/Przeglad_Historyczny-r1909-t8-n3-s333-360.pdf [dostęp: 26 września 2024].
- Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le Autorità Civili*, red. A. Mercati, Roma 1919, <https://archive.org/details/raccoltadiconcor00cathuoft> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Rouët de Journel M. J., *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 1: Nonciature d'Archetti 1783-1784, Città del Vaticano 1952.
- Rouët de Journel M. J., *Nonciatures de Russie d'après les documents authentiques*, t. 2: Nonciature de Litta 1797-1799, Città del Vaticano 1943.
- Sacra Congregazione Ceremoniale, Norme ceremoniali per gli Eminentissimi Signori Cardinali*, Città del Vaticano 1943, s. 1-32, http://www.dieterphilippi.de/files/literatur/2488_norme_ceremoniali_per_gli_cardinali.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Schmauch H., *Die Kirchenrechtliche Stellung der Diözese Ermland*, „Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde Ermlands“, 30, 1966, s. 465-495, http://his.ermlandfamilie.de/index.php/zeitschrift-fuer-die-geschichte-und-altertumskunde-ermlands.html?file=files/his/HIS%20content/HVE/ZGAE/ZGAE%20digital/ZGAE_30_1966_Heft_89.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Sienkiewicz J., *Żyliński Waclaw*, https://zbioryspoleczne.pl/dokumenty/PL_2183_001_003_063_03_013 [dostęp: 9 lutego 2024].
- Sitkova A., *Wydawnicze losy drukowanej spuścizny Józefa Wereszczyńskiego*, [w:] *Przestrzenie kultury i literatury. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Krystynie Heskowej-Kwaśniewicz na pięćdziesięciolecie pracy naukowej i dydaktycznej*, red. E. Gondek, I. Socha, B. Pytlos, Katowice 2012, s. 499-506, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/4578/1/Sitko_Wydawnicze_losy_drukowanej_spuscizny.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Soltys A., *Ostatni prymas Rzeczypospolitej. Michał Jerzy Poniatowski w portretach Marcella Bacciarellego*, „Kronika Zamkowa – Roczniki”, 5, 2018, s. 139-169, https://academic-journals.eu/pl/download?path=%2Fuploads%2FZm9sZGVycHVibWVkaWEzMw%3D%3D%2Fdocuments%2Fkz_2018_08_soltys_ostatni_prymas_rzeczypospolitej.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Szot A., *Struktury administracyjne kościoła rzymskokatolickiego w Cesarstwie Rosyjskim (w latach 1772-1847)*, „Kościół w Polsce. Dzieje i kultura”, 12, 2013, s. 53-63, https://www.kul.pl/files/232/NAUKA/KOCIO_W_POLSCE/2013_tom_12/04_ks._adam._szot.pdf, [dostęp: 26 września 2024].
- Thiron A., *Album historique des costumes religieux depuis l'établissement du christianisme jusqu'à nos jours*, Paris 1869, <https://www.cuttersguide.com/pdf/References/album-historique-des-costumes-religieux-depuis-l-etablissement-du-christianisme-jusqu-a-nos-jours.pdf> [dostęp: 29 kwietnia 2024].

- Waluś M., *Arcybiskup Ignacy Hołowiński jako kaznodzieja, rektor Akademii Petersburskiej i formator pokoleń duchownych polskich*, „Studia Bydgoskie”, 13, 2019, s. 119-134, <http://studiabydgoskie.diecezja.bydgoszcz.pl/?p=1414#> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Wasilewski J., *Arcybiskupi i administratorowie Archidiecezji Mohylewskiej*, Pińsk 1930, <https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/6583/edition/6761/content> [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Wieliczka-Szarkowa J., *Święty Zygmunt Szczęsny Feliński*, Kraków 2023.
- Wiślicki J., *Konkordat. Studium prawne*, Lublin 1926, <https://obc.opole.pl/dlibra/doccontent?id=12231>, [dostęp: 26 września 2024].
- Włodarczyk, K., *Działalność Przedsiębiorstwa Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków w Olsztynie, oddział w Olsztynie, w świetle zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” KMW, 303, 2019, nr 2, s. 379-389, <https://kmw.ip.olsztyn.pl/pdf-134853-63112?filename=Dzialalnosc.pdf>, [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Ziółkowska M., *Wszystko, co minęło, rozegra się na nowo. Historyczne i artystyczne okoliczności wyjazdu Andrzeja Wróblewskiego do Jugosławii jesienią 1956 roku*, [w:] A. Wróblewski, *Waiting Room*, red. M. Ziółkowska, W. Grzybała, Warszawa-Ostfildern 2020, s. 50-67.
- Корюкаева Н., *Архиепископ Станислав Богуш-Сестренцевич – первый митрополит Римско-католической Церкви в России (1731-1826)*, <https://cathmos.ru/arhiepiskop-stanislaw-bogush-sestrenczewich-pervyj-mitropolit-rimsko-katolicheskoy-czerkvi-v-rossii-1731-1826/> [dostęp: 21 lutego 2024].
- Попов М. А., Ганчар А. И., *Митрополит С. Богуш-Сестренцевич: формирование правительственной политики по отношению к Римско-католической церкви на белорусских землях (конец XVIII - первая четверть XIX века)*, Гродно 2012, https://catalog.ggau.by/downloads/Publications/Hanchar/Hanchar_116.pdf [dostęp: 29 kwietnia 2024].
- Соловьёв А. Н., *В объективе Н.В. Успенского... Выборгское римско-католическое кладбище*, <https://media.gmgs.ru/v-obektive-n-v-uspenskogo-vyborgskoe-rimsko-katolicheskoe-kladbishhe/> [dostęp: 9 lutego 2024].
-

KS. ADAM STEFAN ORNATEK – kapłan archidiecezji warmińskiej, doktor nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego 1998, adwokat Roty Rzymskiej 2003, sędzia w Metropolitalnym Sądzie Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie od r. 2002 do teraz, członek Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, w latach 2018-2023 kustosz Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie im. bpa Jana Władysława Obłaka, od r. 2024 współpracownik w Zespole Katedralnym we Fromborku, autor publikacji z zakresu prawa, historii prawa i historii m.in. w „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands“, Studiach Redemptorystowskich“, miesięczniku regionalnym „Debata“ w Olsztynie oraz zamieszczał opracowania w dziełach zbiorowych. Dokonywał kwerend dokumentacji m. in. w Archiwum Apostolskim Watykańskim w latach 1999-2002 oraz 2015. Brał udział w konferencjach naukowych międzynarodowych i krajowych.